

Asia: VN/30301/2025

Sähköinen testamentti ja testamenttirekisteri; arviomuistio

1.1 Sääntelyn tarpeellisuus

Lausuntonne:

Muistiliitto pitää sääntelyn ajantasaistamista lähtökohtaisesti kannatettavana. Viranomaisasiointi digitalisoituu voimakkaasti, ja vastaava kehitys on käynnissä myös kuolinpesien asioiden hoidossa. Digitalisaatio voi helpottaa digikykyisten henkilöiden oikeudellista ennakointia ja vahvistaa mahdollisuutta määrätä jäämistöstään itselle luontevaksi koetulla tavalla.

Ikääntyneiden osuus väestöstä kasvaa Suomessa voimakkaasti tällä hetkellä ja tulevien vuosien ajan. Tilastokeskuksen keräämisen tietojen mukaan arvioiden ikääntyneestä väestöstä kuitenkin kokonaan vailla digitaitoja on 300 000–330 000 ihmistä ja suunnilleen yhtä monen (n. 300 000) digitaidot eivät riitä itsenäiseen asiointiin. Suomessa on 65 vuotta täyttäneitä 1,3 miljoonaa (Tilastokeskus 2024).

Muistiliitto edustaa muistisairautta sairastavia henkilöitä sekä heidän läheisiään. Tämän kohderyhmän näkökulmasta on erityisen tärkeää, että sääntely turvaa testamentintekijän itsemääräämisoikeuden ja toisaalta suojaa häntä painostukselta sekä väärinkäytöksiltä. Sähköisten tunnistautumiskäytäntöjen ei tule heikentää nykyisten muotovaatimusten suojaavaa tarkoitusta eikä kaventaa todistajien roolia oikeustoimikelpoisuuden ja olosuhteiden arvioinnissa.

Erityisesti sähköiseen tunnistautumiseen ja rekisteröintiin liittyvät ratkaisut on valmisteltava huolellisesti siten, etteivät ne altista muistisairautta sairastavaa henkilöä ulkopuoliselle vaikuttamiselle tai epäasialliselle ohjaukselle.

1.2 Sähköisen testamentin laatiminen ja allekirjoittaminen

Lausuntonne:

Muistiliitto kannattaa lähtökohtaisesti sähköisen testamentin mahdollistamista, edellyttäen, että sähköinen tunnistautuminen ja allekirjoittaminen toteutetaan tavalla, joka ei mahdollista väärinkäytöksiä. Silti on todettava, että digitaalisuus ja tietoturvaan liittyvät huolenaiheet voivat nostaa testamentin tekemisen kynnykseksi erityisesti ikääntyneiden ja digitaalisten palvelujen ulkopuolella olevien henkilöiden kohdalla. Perinteisen paperisen testamentin tekemisen ja sen rekisteröimättä jättämisen tulee siksi olla mahdollista myös jatkossa. Siirtymän täysin digitaalisiin menettelyihin on väestörakenteen oltava vuoksi pitkä, kymmeniä vuosia.

Muistiliitto on huolissaan eri yhteydenottojen ja keskustelujen kautta saamistaan tiedoista, joiden perusteella pankkikorttien ja tunnusten käyttö toisen puolesta vastoin sopimusehtoja ja lainsäädäntöä vaikuttaa olevan melko yleistä. Tilinomistaja saattaa luovuttaa pankkikortin ja tunnuksensa toisen henkilön käyttöön, kun kokee sähköisen asioinnin ja sen ohjeistuksen liian monimutkaisesti ja vaikeaksi. Puolesta-asioinnin tulee olla aidosti saavutettavaa ja helppokäyttöistä, jotta lainvastaisille käytännöille ei syntyisi tarvetta. Myös testamenttirekisterin tunnistautumis-, laitimis- ja todistamismenettelyjen tulee estää toimiminen toisen nimissä. Asiassa kaivattaisiin viranomaisten ja pankkien laajempaa tiedottamista asiasta.

Rekisteröinti saattaisi aiheuttaa väärän käsityksen testamentin pätevyydestä, kun rekisteröinnin tarkoitus ei olisi varmistaa testamentin tulevaa lainvoimaisuutta. Muistion mukaisesti testamenttia rekisteröitäessä saattaisi tulla rekisteröidyksi testamentti, jonka todistajat ovat esteellisiä. Palvelussa tulisi aikanaan selkeästi todeta, että testamentin pätevyys ja oikeustoimikelpoisuus ovat tekijän vastuulla, rekisteröinnistä huolimatta. Rekisteröinti palvelisi näin ollen enemmän testamentin säilyttämistä ja löydettävyyttä ja aikanaan tiedonkulkua perillisille.

Alkava muistisairaus ei yleensä estä testamentin tai muidenkaan oikeustoimien tekemistä. Muistiliitto suosittelee kuitenkin lääkärinlausunnon hankkimista oikeustoimikelpoisuuden osoittamiseksi ja epäselvyyksien ehkäisemiseksi. Testamentintekijän kannalta olisi tärkeää, että hänen nimenomaisella suostumuksellaan myös lääkärinlausunto olisi tallennettavissa rekisteröidyn nimenomaisella suostumuksella. Käytäntöä ei tulisi heikentää digitaaliseen menettelyyn siirryttäessä.

Muistiossa tuodaan esiin, että lääkärinlausunnot sisältävät EU:n tietosuoja-asetuksen mukaan terveyttä koskevia tietoja ja ovat siten ns. erityisiä henkilötietoja. Niiden käsittely on kuitenkin tietosuoja-asetuksen mukaan sallittua, mikäli rekisteröity antaa on nimenomaisen suostumuksen kyseisten henkilötietojen käsittelyyn. Menettelyn tulisi olla mahdollista myös testamenttirekisterissä.

1.3 Sähköisen testamentin todistaminen

Lausuntonne:

Kahden esteettömän todistajan vaatimus on tärkeä testamentin tekijän oikeusturvan kannalta, eikä todistajien roolia oikeustoimikelpoisuuden ja mahdollisen painostuksen havainnoinnissa tule heikentää.

Etäyhteydellä tapahtuva todistaminen saattaa lisätä väärinkäytösriskiä testamentintekijän kannalta. Kuvayhteydet eivät aina ole toimivia. Lisäksi siirtymät eri tietojärjestelmien näkymien välillä saattaa estää heikommat digitaaliset taidot omaavien henkilöiden toimimisen rekisteröimispalvelussa. Ensisijaisena todistamisen tapana tulisi sen takia säilyttää todistajien fyysinen läsnäolo.

1.4 Sähköisen testamentin peruuttaminen

Lausuntonne:

On tärkeää mahdollistaa rekisteröidyn testamentin peruuttaminen joustavasti ja toisaalta pyrkiä vähentämään riskiä siitä, että testamentti peruutetaan epäselvissä olosuhteissa tai toisen henkilön vaikutuksesta. Testamentti tulee olla peruutettavissa myös muutoin kuin digitaalisesti, sillä ikääntymisen tai kognitiivista toimintakykyä heikentävän sairauden myötä kyky digitaaliseen asiointiin saattaa heiketä.

Sähköisessä ympäristössä tulisi varmistaa, että peruuttaminen dokumentoidaan ja että siitä jää lokitiedot palveluun, jotka sitten toimitetaan testamentin tekijän kuoltua hänen oikeudenomistajilleen. Heillä tulee olla mahdollisuus halutessaan reagoida asiaan.

1.5 Muuta sähköisestä testamentista (ml. tekninen toteutus)

Lausuntonne:

Muistiliitto korostaa, että digitaalisen palvelun tulisi olla saavutettava ja muotoilultaan käytettävissä myös sellaiselle henkilölle, jonka kognitiivinen toimintakyky on alentunut, mutta joka on silti kykenevä tekemään testamentin.

2.1 Julkisen vallan ylläpitämisen testamenttirekisterin tarpeellisuus (muiden kuin sähköisten testamenttien osalta)

Lausuntonne:

Muistiliitto pitää julkista rekisteriä kannatettavana, koska se parantaa testamenttien löydettävyyttä. Muistisairautta sairastavien näkökulmasta rekisteri voi ehkäistä tilanteita, joissa asiakirja katoaa joko sairauden edetessä tekijän omien toimenpiteiden seurauksena tai hänen joutuessa toisen henkilön taholta väärinkäytösten kohteeksi. Kun siirtymäaika perinteisestä testamentin laatimisesta digitaaliseen tarvitaan kymmeniä vuosia, aiheutunee tilanteesta epäselvyyttä perillisille, ja toisaalta liian korkeaksi koettu rekisteröintimaksu saattaa estää rekisteröintejä.

2.2 Testamenttirekisterin toteuttamistapa ja sisältö

Lausuntonne:

Rekisterin tulisi sisältää vähintään tieto testamentin olemassaolosta, rekisteröinnin ajankohta ja eri aikoina sinne mahdollisesti rekisteröidyt testamentit, sekä kaikkien toimenpiteiden ja niiden tekijöiden lokitiedot.

2.3 Rekisteröinnin oikeusvaikutukset (ml. muuttaminen ja peruuttaminen)

Lausuntonne:

Rekisteröinnin tulee säilyä vapaaehtoisena. Pakollisuus johtaisi tahattomiin oikeudenmenetyksiin.

2.4 Edustajan käyttö rekisteröinneissä

Lausuntonne:

Puolesta-asiointi on rekisteröinneissä tarpeellinen. Esimerkiksi asianajajan tulisi voida rekisteröidä asiakkaalleen laatima ja tämän allekirjoittama testamentti.

Edunvalvontavaltuutettua ja holhoustoimilain mukaista edunvalvojaa tulisi koskeva sama sääntely. Muistiossa ei nyt mainita lainkaan holhoustoimilain mukaista edunvalvojaa. On mahdollista, että henkilö on hakenut itselleen edunvalvojapäätöstä, jos hän ei ole kyennyt tekemään edunvalvontavaltuutusta esimerkiksi sopivien läheisten ihmisten puuttuessa.

On selvää, ettei puolesta asiointi voi oikeuttaa korostetusti henkilökohtaisen oikeustoimen, testamentin, tekemiseen, mikä tulee huomioida järjestelmään tunnistautumista suunniteltaessa.

2.5 Testamenttirekisterin julkisuus, säilytysaika ja testamentista ilmoittaminen

Lausuntonne:

Rekisterin tietojen ja testamentin sisällön salassapito tekijän elinaikana on erittäin tärkeää. Asiaa valmisteltaessa tulisi selvittää, onko holhoustoimilain mukaiselle edunvalvojalle mahdollistettava tiedonsaanti holhoustoimilain 39 § 2 momentin tarkoittamissa tilanteissa. Edunvalvojan tulisi säilyttää päämiehelle tärkeä omaisuus. Omaisuuden tärkeyttä saattaa indikoida maininta siitä esimerkiksi päämiehen testamentissa.

Kuoleman jälkeen ilmoitusmenettelyn tulee olla selkeä ja yhdenvertainen. Tieto kaikista testamenteista ja muutoksista tulee toimittaa oikeudenomistajille. Lokitiedot tulee olla osakkaan saatavilla vähintään pyydettyäessä. Ilmoituksen lähettämisen tulee tapahtua määritellyn viiveen jälkeen kuolemantapauksesta.

2.6 Muuta testamenttirekisteristä (esim. usean henkilön yhteinen testamentti)

Lausuntonne:

Ehdotus siitä, että yhteisen testamentin osalta se tulee rekisteröidä jokaisen henkilön osalta erikseen on kannatettava. Muutoksista ja testamentin peruuttamisesta tulisi kuitenkin informoida osapuolia selkeästi.

3.1 Taloudelliset vaikutukset

Lausuntonne:

Mahdolliset maksut eivät saisi muodostaa estettä testamentin tekemiselle tai sen rekisteröimiselle, mikäli halutaan edistää digitalisaatiota asiassa.

Taloudellisia kustannuksia on vaikea arvioida. Muistiliitto pitää tärkeänä, että rekisteröintiin jatkossa tulisi olla mahdollista saada neuvontaa myös puhelinpalveluna ja ilman tekoälyllä luotuja vastauksia.

3.2 Muut huomiot

Lausuntonne:

Muistiliitto muistuttaa siitä, että sähköinen järjestelmä ei saa heikentää haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden oikeusturvaa, vaan sen tulee vahvistaa sitä. Huomioon tulee ottaa myös ne henkilöt yhteiskunnassa, jotka eivät käytä digitaalisia palveluita.

Muistiliitto ry